

KELTAINEN KIRJASTO

SVETLANA ALEKSIJEVIČ

Sodalla ei ole
naisen kasvoja

NOBEL

KELTAINEN KIRJASTO

SVETLANA ALEKSIJEVIČ:

Tšernobylista nousee rukous

(1997, suom. 2000, laajennettu laitos KK 2015)

Sodalla ei ole naisen kasvoja

(1985, suom. Progress / SN-kirjat 1988, laajennettu laitos KK 2017)

SVETLANA ALEKSIJEVIČ

Sodalla ei ole
naisen kasvoja

Suomentanut
PAULI TAPIO

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

Venäjänkielinen alkuteos *У войны не женское лицо*
(War's Unwomanly Face) ilmestyi ensimmäisen kerran 1985.

© 2013 Svetlana Aleksijevitš

Uusi, laajennettu suomenkielinen laitos © Kustannusosakeyhtiö Tammi 2017

Painettu EU:ssa

ISBN 978-951-31-9269-3

– Milloin naiset ensi kerran tulivat armeijaan?

– Ateenan ja Spartan kreikkalaisissa joukoissa taisteli naisia jo 300-luvulla ennen ajanlaskumme alkua. Heitä osallistui myös Aleksanteri Suuren sotaretkiin.

Venäläinen historioitsija Nikolai Karamzin kirjoitti esi-äideistämme näin: ”Joskus kuolemaa pelkäämättömät slaavinaiset lähtivät isiensä ja puolisoidensa mukana so- taan. Siksi Konstantinopolin piirityksessä vuonna 626 kreikkalaiset löysivät tapettujen joukosta paljon naisten ruumiita. Äidit kasvattivat lapsiaan sotureiksi.”

– Entä uudella ajalla?

– Vuosina 1560–1650 Englannissa alettiin perustaa sairaaloita, joissa palveli naissotilaita.

– Entä 1900-luvulla?

– Ensimmäisessä maailmansodassa naisia otettiin jo Englannin kuninkaallisiin ilmavoimiin. Silloin muodostettiin myös Kuningatar Marian naisten avustusjoukot ja naisten motorisoitu kuljetusosasto, joihin kuului satuhatta ihmistä.

Myös Venäjällä, Saksassa ja Ranskassa monet naiset palvelivat sotilassairaaloissa ja sairaalajunissa.

Mutta toisessa maailmansodassa sotivista naisista tuli varsinainen ilmiö. Monissa maissa naisia palveli jo kaikissa aselajeissa. Englannin armeijassa oli 225 000 naista, Yhdysvalloissa 450–550 000, Saksan armeijassa 500 000...

Neuvostoarmeijassa taisteli noin miljoona naista. Heitä toimi kaikissa sotilasammateissa, myös kaikkein ”miehimmissä”. Se aiheutti jopa kielellisiä ongelmia: sanoilla panssarimies, jalkamies ja konekiväärämies ei aikaisemmin ollut vastaavaa naisellista muotoa, koska naiset eivät koskaan olleet palvelleet sellaisina. Naisia tarkoittavat sanat syntyivät vasta sodassa...

Keskustelusta historioitsijan kanssa

Ihminen on sotaa suurempi (työpäiväkirjastani)

Miljoonat tapetut halpaan hintaan
pimeyteen tasoittivat tien...

Osip Mandelštam

1978–1985

Teen kirjaa sodasta...

Minä, joka en ole koskaan pitänyt sotakirjoista, vaikka lapsuudessani ja nuoruudessani ne olivat kaikkien ikätovereideni lempilukemista. Eikä siinä ole mitään ihmettelemistä. Olimme Voiton lapsia. Voittajien lapsia. Ensimmäinen muistoni sodasta? Käsittämättömien, pelottavien sanojen herättämä lapsellinen kaipaus. Sodasta puhuttiin aina: koulussa ja kotona, häissä ja ristiäisissä, juhlissa ja muistotilaisuuksissa. Siitä puhuivat lapsetkin. Kerran naapurin poika kysyi minulta: ”Mitä ne ihmiset siellä maan povessa oikein tekevät? Miten ne elävät siellä?” Mekin halusimme ratkaista sodan arvoituksen.

Aloin silloin ajatella kuolemaa. Enkä koskaan lakannut ajattelemasta sitä. Siitä tuli minulle elämän arvoitus.

Meillä kaiken alkuperä oli tuossa kauhistuttavassa, sala-peräisessä sodan maailmassa. Ukrainalainen isoisämme, äidin isä, kuoli rintamalla. Hänet haudattiin jonnekin Unkariin. Valkovenäläinen isoäitimme, isän äiti, kuoli lavantautiin partisaanijoukoissa. Kaksi hänen poikaansa palveli armeijassa ja katosi tietymättömiin sodan ensimmäisinä kuukausina. Kolmesta palasi yksi. Isäni. Saksalaiset polttivat elävältä yksitoista kaukaista sukulaistamme lapsineen. Kenet kotimökkiinsä, kenet kylän kirkkoon. Tällaista oli jokaisessa perheessä. Kaikilla.

Maaseudulla pojat leikkivät saksalaisia ja venäläisiä vielä kauan sodan jälkeen. He huutelivat saksaksi: Hände hoch! Zuruck! ja Hitler kaput!

Emme tienneet maailmasta, jossa ei ole sotaa. Sodan maailma oli ainoa tuntemamme maailma ja sodan ihmiset olivat ainoita tuntemiamme ihmisiä. En minä vielääkään tunne toisenlaista maailmaa tai toisenlaisia ihmisiä. Liekö niitä koskaan ollutkaan?

* * *

Sodan jälkeen lapsuuteni kotikylä kuului naisille. En muista kuulleen siellä miesten ääniä. Ja niin on minun kohdallani edelleen: sodasta minulle kertovat naiset. Ja itkevät. Lau-lavat itkussaan.

Puolet koulumme kirjaston kirjoista käsitteli sotaa. Samaten kyläkirjastossa ja seudun keskustaaajamassa, jonne isä usein ajoi lainaamaan kirjoja. Nyt tiedän miksi. Eihän se sattumaa ollut. Mehän olimme jatkuvasti sodassa tai

valmistautumassa sotaan. Muistelimme, miten olimme so-
tineet. Sellaista on elämämme aina ollut, emmekä kai edes
osaisi elää toisin. Emme pystyisi kuvittelemaan, millaista
toisenlainen elämä voisi olla. Sitä meidän on joskus vielä
opeteltava pitkään ja hartaasti.

Koulussa meitä opetettiin rakastamaan kuolemaa. Kir-
joitimme aineita siitä, miten haluaisimme kuolla milloin
minkäkin asian puolesta. Miten unelmoimme siitä.

Mutta äänet kadulla huusivat toisin, ne olivat houkut-
televampia.

Pitkään minä olin säikky ja kirjallinen ihminen, mutta
todellisuus kuitenkin veti minua puoleensa. Elämänkoke-
muksen puutteesta johtuen olin myös peloton. Nyt mietin,
olisinko kyennyt heittäytymään tällaiseen kuiluun, jos oli-
sin silloin ollut todellisempi ihminen. Mikä tämän kaiken
pani alulle? Tietämättömyytenikö? Vai kutsumus? Kutsu-
mus on nimittäin aivan todellinen asia.

Kauan jouduin etsimään. Millä sanoilla voisin ker-
toa kuulemastani? Etsin lajityyppiä, joka vastaisi tapaani
nähdä maailma, silmäni ja korvani rakennetta.

Kerran käteeni sattui kirja nimeltä *Kotini on palava kylä*.
Sen tekijät olivat Ales Adamovitš, Janka Bryl ja Vladimir
Kolesnik. Vastaavan sielullisen järistyksen olen kokenut vain
kerran aikaisemmin, kun luin Dostojevskia. Tämän kirjan
muoto oli epätavallinen. Se oli elämän äänistä koostettu ro-
maani. Siitä, mitä olin kuullut lapsuudessani ja siitä, mitä
yhä vielä kuulin kaduilla, kahviloissa ja johdinautoissa. Siinä
se! Ympyrä sulkeutui. Olin löytänyt etsimäni. Vaistosin sen.

Ales Adamovitšista tuli opettajani...

* * *

Kahteen vuoteen en niinkään tavannut ihmisiä ja nauhoittanut haastatteluja kuin ajattelin. Luin. Mistä kirjani tulisi kertomaan? No, sehän olisi taas yksi sotakirja... Miksi? Olihan jo ollut tuhansia sotia, suuria ja pieniä, tunnettuja ja tuntemattomia. Ja sitäkin enemmän niistä oli kirjoitettu kirjoja. Mutta kaikki ne kirjat olivat miesten kirjoittamia, ja ne kertoivat miehistä. Miehen ääni on kertonut meille kaiken, mitä tiedämme sodasta. Me kaikki olemme miehisten käsitysten ja miehisten tunteiden vankeja. Miehisten sanojen. Naiset ovat aina vaienneet. Itseäni lukuun ottamatta kukaan ei ollut haastatellut isoäitiäni. Eikä äitiäni. Nekin naiset vaikenivat, jotka olivat olleet rintamalla. Ja jos he äkkiä ryhtyvätkin muistelemaan, eivät he kerro naisten sodasta vaan miesten. He yhtyvät kaanoniin. Vain yksin kotona tai rintamatovereiden piirissä itkiessään he alkavat puhua omasta sodastaan, joka on minulle tuntematon. Eikä vain minulle vaan meille kaikille. Matkustellessani toimittajana sain useammin kuin kerran olla kokonaan uudenlaisten tekstien ensimmäinen ja ainoa kuulija. Ja koin samanlaisen järkytyksen kuin lapsena. Näiden kertomusten sisältä pilkotti irvihampainen, hirveä salaisuus... Naisten puheista puuttuu kokonaan tai melkein kokonaan kaikki se, mitä olemme tottuneet kuulemaan ja lukemaan: miten sankarilliset ihmiset tappoivat toisia ihmisiä ja voittivat. Tai hävisivät. Millaista tekniikkaa he käyttivät ja keitä kenraalit olivat. Naisten kertomukset ovat toisenlaisia, niiden aihe on toinen. Naisten sodalla on omat värinsä, omat tuoksuensa, oma valonsa ja omat tunteensa. Omat sanansa. Siinä ei ole sankareita tai uskomattomia urotekoja. Siinä on vain ihmisiä omassa epäinhimillisen inhimillisessä toimessaan. Eivätkä siitä kärsi pelkästään he itse (ihmiset!) vaan myös

maa ja linnut ja puut. Kaikki se, joka yhdessä meidän kanssamme elää maan päällä. Ne kärsivät sanattomasti, ja se on vielä pelottavampaa.

Miksi näin on? Kysyin sitä itseltäni useasti. Kun naiset silloin vaativat ja ottivat itselleen paikan miehissä maailmassa, miksi he eivät vaatineet myös omaa historiaa? Omia sanoja ja omia tunteita? He eivät itsekään uskoneet itseensä. Meiltä on kätkeyty kokonainen maailma. Heidän sotansa on jäänyt tuntemattomaksi.

Haluan kirjoittaa tarinan tuosta sodasta. Naisten tarinan.

* * *

Ensimmäisten tapaamisten jälkeen...

Hämmästyks. Sodassa nämä naiset toimivat lääkintäsotilaina, tarkka-ampujina, konekiväärisotilaina, ilmatorjuntatykkiryhmien komentajina ja pioneereina, mutta nyt he ovat kirjanpitäjiä, laborantteja, matkaoppaita ja opettajia. Roolit ovat keskenään yhteensovittamattomia. On kuin he eivät muistellessaan puhuisi itsestään vaan joistakin toisista tytöistä. Tänä päivänä he ihmettelevät sitä itsekkin. Ja historia inhimillistyy silmissäni, se alkaa muistuttaa tavallista elämää, asettuu uuteen valoon.

Olen kohdannut ilmiömäisiä kertojia. Heidän elämäntarinoissaan on sivuja, jotka voisivat kilpailla parhaiden klassikkokirjojen kanssa. Niin selvästi nuo ihmiset näkevät itsensä – ylhäältä taivaasta käsin ja alhaalta maasta käsin. Heidän edessään avautuu tie ylös ja tie alas, enkelistä pedoksi. Muistaminen ei ole sitä, että intohimoisesti tai intohimottomasti kerrataan kadonnutta todellisuutta.

Se on uudelleensyntymä, jossa aika vaihtaa suuntaa. Ennen kaikkea se on luovaa. Kun ihmiset kertovat, he luovat, he kirjoittavat elämäänsä. Voi käydä niinkin, että he kirjoittavat sen valmiiksi tai sitten alkavat kirjoittaa sitä uudestaan. Silloin on oltava varuillaan. On oltava tarkkana. Kipu kuitenkin liuottaa pois ja tuhoaa kaiken valheellisen. Sen lämpötila on liian korkea! Olen huomannut, että tavalliset ihmiset – sairaanhoitajat, keittäjät ja pyykkärit – ovat kaikkein rehellisimpiä. Voisi sanoa, että he löytävät sanat itsensä sisältä eivätkä sanomalehdistä tai kirjoista, joita ovat lukeneet. Vieraista lähteistä. He ammentavat vain omista kokemuksistaan ja koettelemuksistaan. Outoa kyllä, korkeasti koulutettujen ihmisten kieli ja tunteet ovat usein herkempiä muuttumaan ajan myötä. Alttiimpia aikakauden yhteisille salakoodeille. Ne ovat toisen käden tiedon saastuttamia. Myyttien. Toisinaan on kuljettava pitkä ja mutkainen tie ennen kuin saan kuulla naisten sodasta enkä miesten sodasta eli siitä, miten edettiin ja peräännyttiin ja millä rintamalohkolla sijaittiin. Yksi tapaaminen ei riitä, vaan tarvitaan useita istuntoja. On meneteltävä kuin määrätietoinen muotokuvamaalari.

Istun pitkiä aikoja vieraissa taloissa ja asunnoissa, joskus kokonaisia päiviä. Juomme teetä, sovittelemme vastaostettuja puseroita, keskustelemme kamppauksista ja resepteistä. Katsomme yhdessä lastenlasten valokuvia. Ja sitten... Kun jonkin verran aikaa on kulunut – eikä koskaan voi tietää milloin se tapahtuu – koittaa äkkiä se odotettu hetki, kun ihminen poikkeaa kaanonista – kipsisestä ja betonisesta kuin sotamuistomerkki – ja kohtaa itsensä. Hän saapuu itseensä. Silloin hän ei enää muistelee sotaa vaan omaa nuoruuttaan. Elämäänsä... Tuosta hetkestä on saatava kiinni.

Sitä ei saa päästää ohi. Usein sanojen, faktojen ja kyynelten täyttämän pitkän päivän jälkeen saattaa jäädä muistiin vain yksittäinen fraasi (mutta millainen!): ”Lähdin rintamalle niin nuorena, että sodan aikana kasvoini hieman puituutta.” Sen minä sitten merkitsen muistikirjaani, vaikka nauhurille on kertynyt kymmeniä metrejä puhetta. Neljä tai viisi kasetillista...

Mistä minulle on apua? Minulle on apua siitä, että olemme tottuneet elämään yhdessä. Olemme tottuneet yhteydenpitoon. Olemme seurallisia ihmisiä. Emme salla maailmalta mitään, emme onnea emmekä kyyneleitä. Osaamme kärsiä ja osaamme kertoa kärsimyksistämme. Kärsimys antaa raskaalle ja sekavalle elämällemme oikeutuksen. Meille kipu on taidetta. Eivätkä naiset epäröi astuessaan kivun tielle, se on kyllä tunnustettava...

* * *

Millaisia ovat kohtaamisemme?

He sanovat ”tyttönen”, ”tytär”, ”lapsukainen”. Jos olisimme samaa sukupolvea, he varmaankin suhtautuisivat minuun toisin. Rauhallisesti ja tasavertaisesti. Ilman sitä iloa ja ihmetystä, jonka nuoren ihmisen kohtaaminen tuottaa. On tärkeää pitää mielessä, että he itse olivat nuoria silloin, mutta nyt, muistaessaan, he ovat vanhoja. He muistelevat elämänsä takaa, neljäkymmenen vuoden takaa. He avaavat maailmaansa minulle varovaisesti, säästellen: ”Menin naimisiin heti sodan jälkeen. Mieheni vuoksi pidin menneisyyteni salassa. Arjen vuoksi, vauvanvaippojen. Äitikin aneli: ’Vaikene! Älä sano että olit rintamalla.’ Olin täyttänyt velvollisuuteni isänmaata kohtaan, mutta

surin osallisuuttani siihen. Surin sitä, että tiesin sen kaiken... Mutta sinä olet vain tyttönen. Sinua minun käy sääliksi..." Näen heidän usein vain istuvan ja kuulostelevan itseään. Sielunsa ääntä. He vertailevat sitä siihen, mitä puhuvat. Vuosien saatossa ihminen ymmärtää, että elämä oli nyt tässä ja että sen kanssa on tehtävä rauha, valmistauduttava lähtöön. Se tuntuu epäoikeudenmukaiselta, eikä kukaan halua kadota maan päältä tuosta vain. Huolimattomasti ja kesken matkan. Kun he katsovat taakseen, he eivät halua kertoa vain itsestään, vaan pyrkivät ilmaisemaan itsensä elämän mysteerin. He pyrkivät vastaamaan kysymykseen, miksi juuri minulle kävi juuri näin. He luovat elämänsä katseen, jossa on hiven murhetta ja luopumista... Melkein jo tuonpuoleisesta... Enää ei ole syytä petkuttaa toisia tai olla petkutettavana. He ymmärtävät jo, ettei ihminen saa mistään selkoa, ellei ajattele kuolemaa. Kaiken yläpuolella on kuoleman arvoitus.

Sota on liian intiimi koettelemus. Ja samalla tavalla loputon kuin ihmisen elämä...

Kerran eräs nainen (lentäjä) kieltäytyi tapaamasta minua. Hän selitti puhelimesta: "En voi... En halua muistella sitä. Olin sodassa kolme vuotta... Enkä kolmeen vuoteen tuntenut itseäni naiseksi. Minulla ei ollut kuukautisia eikä minkäänlaisia naisellisia ajatuksia. Vaikka minä olin kaunis... Tuleva mieheni kosi minua... Olimme silloin jo Berliinissä, Reichstagen luona... Hän sanoi: 'Sota on loppunut. Me olemme elossa. Meitä onnisti. Mennään naimisiin.' Minun teki mieli itkeä. Huutaa. Lyödä häntä! Miten niin naimisiin? Nytkö muka? Että kaiken tämän keskelläkö mentäisiin naimisiin? Noesta mustuneiden raunioiden keskelläkö... Katso nyt minua... Katso millainen

minä olen! Ensin sinun on tehtävä minusta nainen. Anna kukkia, pidä minusta huolta, lausu helliä sanoja. Haluan sitä niin kovasti! Odotan sitä! Minä melkein löin häntä... Halusin lyödä... Mutta hänen toinen poskensa oli tulipunainen, palanut, ja näin, että hän kyllä ymmärsi kaiken, sillä poskella virtasivat kyyneleet. Tuoreilla haavoilla... Enkä itsekään voinut uskoa, kun sanoin: 'Kyllä minä menen naimisiin kanssasi.'

Olen pahoillani... En kykene."

Ymmärsin häntä. Mutta myös tämä tulee muodostamaan sivun tai puolikkaan sivun tulevassa kirjassani.

Tekstejä, tekstejä. Kaikkialla tekstejä. Asunnoissa, maa-laistaloissa, kadulla ja junassa... Minä kuuntelen... Alan yhä enemmän muistuttaa pelkkää suurta korvaa, joka on aina käännetty toista ihmistä kohti. Luen ääniä.

* * *

Ihminen on sotaa suurempi...

Mieleeni jäävät juuri ne hetket, jolloin hän on suurempi. Silloin häntä ohjaa jokin historiaa väkevämpi voima. Minun on laajennettava otantaani, kirjoitettava totuus ei vain sodasta vaan elämästä ja kuolemasta yleensä. Esitettävä Dostojevskin kysymys: paljonko ihmisessä on ihmistä, ja miten ihmistä itsessään voi suojella? Ei ole epäilystäkään, etteikö pahuus olisi viettelevää. Se on hyvyttä viekkämpää. Houkuttelevampaa. Uppoutuessani yhä syvemmälle sodan maailmaan alkaa kaikki muu himmetä, muuttua tavallistakin tavallisemmaksi. Koko ylväs, villi maailma. Ymmärrän nyt yksinäisyyden, jota sieltä palaava ihminen tuntee. Hän tulee kuin toiselta planeetalta tai tuonpuoleisesta.

Hänellä on tietoa, jota toisilla ei ole, ja sen tiedon voi tavoittaa vain siellä, lähellä kuolemaa. Yrittäessään kertoa siitä hän aavistaa jo katastrofin. Ihminen mykistyy. Hän haluaa kertoa, ja toiset haluavat ymmärtää, mutta kaikki ovat voimattomia.

He ovat aina eri tilassa kuin kuulija. Heitä ympäröi näkymätön maailma. Keskustelussa on aina kolme osanottajaa: hän, joka kertoo, ja hän sellaisena kuin oli silloin, tapahtuman hetkellä – ja minä. Minun tavoitteeni on ennen kaikkea tavoittaa totuus noista vuosista. Noista päivistä. Ilman väärennettyjä tunteita. Heti sodan jälkeen ihminen varmasti kertoisi yhdenlaisesta sodasta. Vuosikymmenien kuluessa jokin tietysti muuttuu, sillä nyt hän sisällyttää muistoihin jo koko elämänsä. Kaiken itsessään. Miten hän on elänyt nuo vuodet, mitä hän on lukenut ja keitä tavannut. Ja lopulta myös sen, onko hän onnellinen vai onneton. Ja sen, puhumme kahdestaan, vai onko hänen rinnallaan joku muu. Perhe? Ystäviä? Rintamatoverit ovat oma lukunsa. Myös dokumenttiaineistot ovat eläviä olentoja, ne muuttuvat ja epäröivät yhdessä meidän kanssamme, ja niistä voi saada loputtomasti irti. Jotain uutta, jotain, joka on välttämätöntä juuri nyt. Tässä hetkessä. Mitä etsimme? Emme useinkaan urotekoja ja sankaruutta vaan pientä ja inhimillistä, joka on meille kaikkein läheisintä ja kiinnostavinta. Oletetaan, että haluan tietää vaikkapa muinaisesta Kreikasta... Spartan historiasta... Haluaisin lukea, miten ja mistä ihmiset puhuivat kotonaan tuona aikana. Miten he lähtivät sotaan. Millaisia sanoja he lausuiivat viimeisenä päivänä ja yönä ennen kuin erosivat rakkaimmistaan. Miten sotilaita saateltiin matkaan. Miten heidän paluutaan odotettiin... Ei mitään sankareita ja sotapäälliköitä vaan tavallisia nuorukaisia...

Näkymättömäksi jääneen silminnäkijän ja tapahtumien osanottajien kertomusten kautta kerrottu historia. Kyllä, juuri se minua kiinnostaa, ja siitä minä haluan tehdä kirjallisuutta. Eivätkä kertojat ole vain silminnäkijöitä – sitä he ovat kaikkein vähiten – vaan myös näyttelijöitä ja tekijöitä. Todellisuus on kohdattava lähietäisyydeltä, iho vasten ihoa. Omat tunteemme erottavat meidät todellisudesta. Ymmärrän, että olen tekemisissä versioiden kanssa. Jokaisella on oma versionsa ja niistä, niiden paljoudesta ja risteämisestä, syntyy kuva ajasta ja siinä eläneistä ihmisistä. Haluaisin, että kirjastani sanottaisiin: sen sankarit ovat todellisia, eivät enempää. Historiaahan tämän on tarkoitus olla. Vain historiaa.

En kirjoita sodasta vaan ihmisestä sodassa. En kirjoita sotahistoriaa vaan tunteiden historiaa. Olen sielun historioitsija. Yhtäältä etsin konkreettista ihmistä, joka on elänyt konkreettisesti ajassa ja osallistunut konkreettisiin tapahtumiin, mutta toisaalta minun on eroteltava hänestä ikuisen ihmisen. Iäisyyden syke. Se, mikä ihmisessä on aina.

Minulle sanotaan, että eiväthän muistot mitään historiaa ole eivätkä oikein kirjallisuuttakaan. Ne ovat pelkkää elämää, sotkuista, taiteilijan käten puhdistamatonta. Puhe on sitä jalostamatonta raaka-ainetta, jota jokainen päivä on pullollaan. Tiilenmurikoita, joita lojuu joka paikassa. Eivätkä pelkät tiilet vielä ole temppele! Mutta minusta se ei ole niin... Juuri lämpimään ihmisääneen, menneisyyden elävään heijastumaan, on kätkeyty alkukantainen ilo, ja siitä paljastuu myös elämän vääjäämätön traagisuus. Sekasorto ja intohimo. Ainutkertaisuus ja tavoittamattomuus. Siinä niitä ei vielä ole alistettu millekään käsittelylle. Ne ovat alkuperäisiä.

Rakennan temppeleitä tunteistamme... Toiveistamme ja pettymyksistämme. Unelmistamme. Menneisyydestä, joka saattaa livetä tavoittamattomiin.

* * *

Vielä samasta aiheesta... Minua ei kiinnosta pelkästään meitä ympäröivä todellisuus vaan myös se, joka on sisälämme. Minua ei kiinnosta itse tapahtuma vaan tunteiden tapahtuma. Sanotaan näin: tapahtuman sielu. Minulle tunteet ovat todellisuutta.

Entä historia? Se on tuolla ulkona... Väkijoukossa... Uskon, että jokaisessa meistä on kappale historiaa. Yhdellä sitä on puoli sivua, toisella pari kolme. Kirjoitamme ajan kirjaa yhdessä. Jokainen huutaa omaa totuuttaan. Ja tuo kaikki on kuultava, siihen on liuettava, tuoksi kaikeksi on tultava.

* * *

Aamulla puhelin soi: ”Emme tunne toisiamme... Mutta saavuin juuri Krimiltä, soitan rautatieasemalta. Asutteko kaukana? Haluan kertoa teille sodastani...”

Oho!

Ja me kun olimme tyttären kanssa lähdössä puistoon. Aioimme ajaa karusellilla. Miten selitän työni kuusi-vuotiaalle? Vähän aikaa sitten hän kysyi minulta: ”Mikä on sota?” Mitä saatoin vastata? Haluan hänen saapuvan maailmaan lempeäsydämisenä, haluan opettaa hänelle, ettei kukkia saa repiä tuosta vain. Ettei luoja luomaa lepäkerttua pidä rusentaa, eikä sudenkorennotta pidä repiä

siipiä. Miten siis selittäisin lapselle sodan? Miten selittäisin kuoleman? Miten vastaisin kysymykseen: miksi ne tappavat toisiaan? Tappavat pieniäkin, sellaisia kuin hän itse, jotka eivät edes ammu. Me aikuiset olemme tavallaan sala-liitossa. Tiedämme mistä on kyse. Mutta entä lapset? Sodan jälkeen vanhempani selittivät sen minulle jotenkuten, mutta omalle lapselleni en osaa sitä selittää. En löydä sanoja. Pidämme sodasta yhä vähemmän, meidän on yhä vaikeampi keksiä sille oikeutuksia. Meille se merkitsee pelkkää murhaamista. Tai ainakin minulle.

Kunpa voisin kirjoittaa sotakirjan, joka saisi sodan tuntumaan niin oksettavalta, että pelkkä ajatuskin olisi vastenmielinen. Mieleton. Että itseään kenraaleitakin oksettaisi...

Miespuolisia ystäviäni (toisin kuin naisia) tämä ”naisellinen” logiikkani hämmentää. Niinpä minulle jälleen kerran esitetään ”miehinen” argumentti: ”Sinä et ole ollut sodassa...” Mutta ehkä se on hyvä asia: vihan polte on minulle tuntematon, minulla on tavallinen katse. Ei miehinen, ei sodan vääristämä...

Valovoima on optiikan käsite, joka kuvaa objektiivin kykyä tallettaa kohdistimen vangitsema kuva. Väitän, että naisten muisti on sodassa kaikkein valovoimaisin tunteiden ja kivun tallettaja. Rohkenen jopa sanoa, että naisten sota on miesten sotaa pelottavampi. Miehet piiloutuivat historiaan ja faktoihin, sota kiehtoo heitä toimintana, erilaisten ideoiden ja pyrkimysten vastakkainasetteluna, mutta naiset ovat tunteiden vallassa. Miehiä myös valmistetaan lapsesta saakka siihen, että he saattavat joskus joutua ampumaan. Naisia ei sellaiseen opeteta... Heitä ei ajatella sellaiseen työhön... Ja niin he muistava eri asioita, he muistavat toisella tavalla. He kykenevät näkemään sen,

mikä miehiltä on kätkeyty. Toistan vielä, että heidän so-
taansa kuuluu tuoksuja ja värejä, olemisen yksityiskohtia:
”meille annettiin kenttäreput ja ompelimme niistä itsel-
lemme hameet”, ”menin sotilaskomissariaatin ovesta hame
päällä sisään ja tulin toisesta ovesta ulos housuissa ja pit-
kässä sotilaspuserossa, palmikkoni oli leikattu, päähäni jä-
tettiin pelkkä tupsu...”, ”saksalaiset ampuivat kyläläiset ja
lähtivät... Me tulimme paikalle: vain tasaiseksi tallattua
keltaista hiekkaa ja hiekalla yksi lapsen kenkä...” Useam-
min kuin kerran minua varoitettiin (erityisesti mieskirjai-
lijat varoittivat): ”Naiset puhuvat sinulle mitä sattuu. Pis-
tävät omiaan.” Mutta vakuutuin, ettei sellaista voi kek-
siä eikä matkia toisilta. Sellaista voi matkia vain elämästä,
vain elämällä riittää mielikuvitusta sellaiseen.

Puhuivatpa naiset mitä tahansa, he kuljettivat aina mu-
kanaan ajatusta, että sota on ennen kaikkea murhaamista,
ja lisäksi se on raskasta työtä. Se on myös tavallista elä-
mää: sodassa laulettiin, rakastuttiin ja laitettiin papiljotteja
hiuksiin.

Keskiössä on aina palava halu jäädä henkiin. Ja vielä si-
täkin sietämättömämpi ja suurempi halu olla tappamatta,
sillä nainen on elämän antaja. Lahjoittaja. Hän kantaa sitä
itsessään kauan ja hoivaa sitä. Ymmärsin, että naisten on
vaikeampi tappaa.

* * *

Miehet... He eivät hevillä päästä naisia maailmaansa.
Omalle reviirilleen.

Etsin Minskin traktoritehtaalta erästä naista, joka
oli palvellut tarkka-ampujana. Hän oli ollut merkittävä

tarkka-ampuja. Hänestä kirjoitettiin rintamalehdissäkin moneen otteeseen. Sain hänen moskovalaiselta ystävättäreiltään hänen kotipuhelimensa numeron, mutta se oli vanhentunut. Tunsin vain hänen tyttönimensä. Lähdin tehtaalle, jonka henkilöstöosastolla tiesin hänen työskentelevän, ja miehet (tehtaanjohtaja ja henkilöstöosaston päällikkö) sanoivat minulle: ”Eikö miehissä muka ole tarpeeksi? Mikä teitä niissä naisten tarinoissa oikein kiinnostaa? Akkojen haihatteluita...” Miehet pelkäsivät naisten kertovan sodasta ”jotenkin väärin”.

Vierailin eräässä perheessä... Mies ja vaimo olivat olleet sodassa. He olivat tavanneet rintamalla ja olivat menneet rintamalla naimisiin. ”Häitä vietettiin juoksuhaudassa, ennen taistelua. Ompelin saksalaisesta laskuvarjosta itselleni valkoisen mekon.” Mies oli ollut konekiväärinmies ja nain viestijoukoissa. Mies komensi naisen heti keittiöön: ”Laitapa meille jotain syötävää.” Kun tee oli keitetty ja voileivät leikattu, nainen istuutui viereemme, mutta mies komensi hänet heti ylös: ”Missä ne mansikat ovat, jotka tuotiin mökiltä?” Vasta itsepintaisesti aneltuani mies luovutti paikkansa sanoen vaimolleen: ”Kerro sitten niin kuin olen sinulle opettanut. Ei mitään kyyneleitä eikä joutavuuksia siitä, miten teki mieli olla kaunis ja miten itketti, kun letti katkaistiin.” Myöhemmin nainen tunnusti kuiskaten: ”Hän luki minulle Suuren isänmaallisen sodan historiaa koko yön. Hän pelkäsi vuokseni. Nytkin hän murehtii, että muistan väärät asiat. Etten kerro niin kuin pitää.”

Sellaista sattui useammin kuin kerran, useammassakin talossa.

Kyllä: he itkevät paljon. Huutavat. Nielevät verenpaine-lääkkeitä, kun olen lähtenyt. Soittavat ambulanssin. Mutta

silti he pyytävät: ”Tule luokseni. Sinun on ehdottomasti tultava. Olemme olleet niin pitkään vaiti. Olemme olleet vaiti neljäkymmentä vuotta...”

Ymmärrän, ettei itkua ja huutoa saa jälkikäteen muuttaa, koska silloin tärkeintä ei ole enää itku ja huuto vaan tehty muutos. Elämän tilalle jää kirjallisuus. Sellaista tämä materiaali on, sellainen on materiaalin lämpötila. Se hajottaa aina mittarin. Ihminen on paljaimmillaan sodassa ja – ehkä – rakkaudessa. Sisimpäänsä asti, ihonalaisiin kerroksiin asti paljas. Kuoleman kasvojen edessä kaikki aatteet kalpenevat, ja avautuu se tavoittamaton iäisyys, johon kukaan ei voi valmistautua. Tavallisesti emme puhu siitä. Elämme historiassa, emme kosmoksessa. Toisinaan luettavakseni lähetettyjen tekstien oheen oli liitetty kirjelappu: ”Pikkuseikkoja ei tarvitse mainita... Kirjoita vain suuresta Voitostamme...” Mutta juuri pikkuseikat ovat minulle kaikkein tärkeimpiä, niissä on elämän lämpö ja kirkkaus: palmikosta jäänyt tupsu, kuumat puurokattilat ja keittokattilat, joista kukaan ei tule syömään, koska sadasta ihmisestä on taistelun jälkeen jäljellä vain viisi tai seitsemän; se, miten sodan jälkeen ei voi käydä torilla ja katsoa lihatiskejä... Edes punaista kangasta... ”Voi kultaseni, jo neljäkymmentä vuotta on kulunut, eikä kotoani löydy vielääkään mitään punaista. Sodan jälkeen olen vihannut punaista väriä!”

* * *

Kuuntelen tarkasti kipua... Kipua joka todistaa eletystä elämästä. Muita todisteita ei ole, muihin todisteisiin en luota. Useammin kuin kerran ovat sanat johtaneet meidät totuuden ääreltä harhaan.

SVETLANA ALEKSIJEVIČ syntyi 1948 Ukrainassa mutta on asunut pitkään Minskissä Valko-Venäjällä. Hän opiskeli journalistiikkaa ja on työskennellyt eri lehdissä. Kirjailijana hän kokeili erilaisia tyyllilajeja ja päätyi lopulta ns. yhteisöromaaniiin, kuvaamaan ihmistä poliittisen järjestelmän puristuksessa. Hänen teoksiaan on palkittu ja käännetty laajalti. Nobelin kirjallisuuspalkinnon hän sai vuonna 2015.

”Vuoden neljäkymmentäyksi tytöt... Aivan ensimmäiseksi haluan kysyä, miksi he olivat sellaisia kuin olivat. Miksi heitä oli niin monta? Mikä sai heidät tarttumaan aseisiin tasavertaisina miesten kanssa? Miksi he päättivät ryhtyä ampumaan, miinoittamaan, räjäyttämään ja pommittamaan? Murhaamaan? – Kirjoitan tunteiden historiaa... Sielun historiaa... En sodan ja valtioiden historiaa ja sankareiden elämäkertoja vaan sellaisen pienen ihmisen historiaa, joka tavallisesta elämästä syöstynä tempautuu valtavan, eepin tapauksen syövereihin.”

”Aleksijevičin tuotanto kuuluu pitkään kirjallisuuden traditioon, jossa syvällisesti tutkittu asiaproosa on kirjoitettu mukaansatempaavaan romaanimuotoon.” NEW YORK TIMES

Päällys: Markko Taina • Päällyksen valokuva: Sovfoto / Getty Images

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-951-31-9269-3